

Volebné správanie vo voľbách do Európskeho parlamentu

Platí koncept druhoradých volieb v nových členských štátoch EÚ?

Electoral Behavior In The European Parliamentary Elections

Is The Concept Of Second Order Elections Valid In The New Member States Of EU

Alexander Karvai* (karvail@st.fphil.uniba.sk)
Peter Plenta† (peter.plenta@gmail.com)

Abstract

The elections to the European Parliament are frequently labeled as second order after the parliamentary elections. The concept of second order elections is regarded as valid in the old member state of the European Union. The authors are testing this concept in the case of four new member states after the last elections to the European Parliament in 2009—Slovakia, Hungary, Poland, and Slovenia. Four indicators have been tested in every case—electoral turnout, the results of the biggest government party, the proportion of results of the parties of the government and the opposition in the national and European elections, and the success of new, non-parliamentary, and radical parties. The results of this analysis are indicating several contradictions with the original presumption of the concept of second order elections.

Keywords

European Parliamentary elections, second order elections, turnout

*Mgr. Alexander Karvai je absolventom politológie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. V súčasnosti je interným doktorandom na Katedre politológie FFUK. Venuje sa problematike európskej integrácie, predovšetkým vzťahom elít a verejnosti, okrem toho sa zaoberá koalíčnou politikou.

†Mgr. Peter Plenta absolvoval magisterské štúdium politológie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, kde v súčasnosti pôsobí ako doktorand. Venuje sa predovšetkým skúmaniu politických režimov v krajinách strednej Ázie. V súčasnosti píše dizertačnú prácu zaoberajúcu sa zahraničnou politikou stredoázijských štátov.

Úvod

Voľby do Európskeho parlamentu (EP) v západnej Európe sú často hodnotené ako druhoradé za tými do národných parlamentov. Jedným z najdôležitejších indikátorov druhoradého charakteru volieb do EP je správanie voličov, ktoré sa výrazne líši od správania vo voľbách do národných parlamentov (prvoradé voľby). Tieto rozdiely sa prejavujú predovšetkým tým, že voliči preferujú strany, ktoré by vo voľbách do národných parlamentov nevolili. Volia radikálne, mimoparlamentné alebo nové strany a tiež strany, ktoré nie sú vo vláde, aby takto potrestali vládne strany. Prípadne nevolia vôbec. Jedným z viacerých úspešných nových strán, ktoré sa presadili v starých členských štátoch je napríklad „Pirátska strana“, ktorá vo Švédsku získala viac ako sedem percent hlasov a jeden mandát v Európskom parlamente. Hlavný dôvod takéhoto správania podľa konceptu druhoradých volieb je, že voliči vnímajú voľby do EP ako menej dôležité, než národné voľby. (Reif a Schmitt, 1980)

Volebné správanie v druhoradých voľbách by teda bolo možné zhrnúť nasledovne: voliči nehlasujú v druhoradých voľbách strategicky, ale podľa svojich skutočných preferencií. V národných voľbách môžu byť voliči z rôznych dôvodov „prinútení“ voliť svoju druhú alebo tretiu preferenciu. Časť voličov môže potrestať vládu tým, že volia opozičné strany, alebo sa nezúčastňujú na voľbách do Európskeho parlamentu. Dôležité je vyzdvihnúť, že v parlamentných voľbách by tieto strany nevolili. Volia ich len vo voľbách do Európskeho parlamentu, respektíve v iných druhoradých voľbách, ktoré pre nich neznamenaajú toľko ako parlamentné voľby. Európske voľby sú iba jedným z typov druhoradých volieb, často sa tak označujú aj komunálne či regionálne voľby.

Koncept druhoradých volieb väčšina autorov považuje za platný v západnej Európe, otázne však je či tento koncept platí aj v nových členských štátoch Európskej únie, ako to vo svojich prácach uvádzajú niektorí autori. Napríklad aj v prípade volieb do EP v roku 2009 na Slovensku Grigorij Mesežnikov uvádza, že *„svojou mocenskou relevanciou, dôležitosťou tém z hľadiska vnútornej politiky a významom, ktorá im politické strany prikladajú, sú voľby do EP de facto voľbami druhoradými ... V tomto kontexte možno chápať aj nízku volebnú účasť, ktorá signalizuje, že občania zaraďujú voľby do EP na jedno z posledných miest participatívnych krokov volebného typu ...“* (Mesežnikov, Gyarfášová a Kollár, 2009, s. 9–10)

V nových členských štátoch sa doteraz uskutočnili voľby do EP dvakrát, preto je možné predpokladať, že v roku 2009 – po päťročnom členstve v EÚ – sa voliči už dostatočne oboznámili s týmto typom volieb. Naším cieľom je empiricky otestovať, či niektoré aspekty konceptu druhoradých volieb platia aj vo vybraných stredoeurópskych členských štátoch.

Považujeme za potrebné hlbšie preskúmať voličské správanie k tomu, aby sme mohli potvrdiť alebo vyvrátiť, či v skúmaných krajinách voliči považujú voľby do EP za druhoradé. Budeme sa zaoberať štyrmi „novými“ členskými štátmi, ktoré do Európskej únie vstúpili v roku 2004: Slovenskom, Maďarskom, Poľskom a Slovinskom. V týchto štyroch prípadoch budeme analyzovať voličské správanie na prípade volieb do Európskeho parlamentu v roku 2009. Okrem volebných štatistík a výsledkov budeme využívať aj prieskum verejnej mienky z projektu Intune¹, ktorý sa uskutočnil v roku 2009. Projekt Intune (Integrated and United) je medzinárodný projekt financovaný zo 6. rámcového programu EÚ. V rámci projektu sa uskutočnili rozhovory so zástupcami politických, hospodárskych, odborových a mediálnych elít. Okrem toho sa vykonal prieskum verejnej mienky vo všetkých zo zúčastnených krajín. Reprezentatívne prieskumy verejnej mienky sa vykonali v apríli a máji roku 2009, teda krátko pred voľbami do EP. Prieskumy verejnej mienky vykonali agentúry v každej krajine na reprezentatívnej vzorke obyvateľstva.

¹Predložená štúdia je súčasťou projektu Intune. Alexander Karvai je členom slovenského Intune teamu, prístup k databáze a využitie dát bolo autorizované. Databáza projektu je pre verejnosť neprístupná.

V štúdiu priamo neporovnávame dáta zo starých a nových členských štátov. Priamo analyzujeme iba vybrané nové členské štáty. Hlavný dôvod pre výber tohto prístupu je, že v prípade starých členských štátov existuje množstvo analýz, ktoré dostatočne pokrývajú skúmaný problém. Naopak v prípade nových členských štátov je týchto štúdií oveľa menej. Čo sa týka starých členských štátov vychádzame zo sekundárnej literatúry a z existujúcich analýz, ktoré nám slúžia ako zdroj pre porovnanie s novými členskými štátmi.

Teoretické východiská

Reif a Schmitt v roku 1980 po prvých voľbách do EP analyzovali volebné správanie voličov v deviatich vtedajších členských štátoch. Táto práca je odvtedy základom pre analýzu volebného správania vo voľbách druhej kategórie. Problém pri aplikácii ich predpokladov nastáva vtedy, keď si uvedomíme, že Európske spoločenstvo v roku 1980 je len ťažko porovnateľné s dnešnou Európskou úniou. Preto aj niektoré pôvodné predpoklady teórie volieb druhého rádu museli byť revidované. Počet krajín sa odvtedy zvýšil trojnásobne a veľké množstvo právomocí bolo prenesených na Európsku úniu. Vo viacerých oblastiach sa výrazne zvýšili aj právomoci Európskeho parlamentu. Navyše voliči majú oveľa viac skúseností s voľbami do EP, ako tomu bolo v prvých voľbách v roku 1979.

Znamená to teda, že v porovnaní s rokom 1980 je „viac v stávke“ vo voľbách do Európskeho parlamentu. Otázne však je či to vnímajú aj voliči. „*Jednoduchá verzia je, že niektorí občania si ešte stále neuvedomujú aká dôležitá je Únia pre množstvo politických rozhodnutí ...*“ (Schmitt, 2005, s. 19). Na druhej strane v porovnaní s parlamentnými voľbami je „v stávke“ ešte stále oveľa menej. Preto po druhých voľbách v nových členských štátoch v roku 2009 je opodstatnené analyzovať, do akej miery považujú voliči voľby do EP za druhoradé a aké sú dôvody na ich postoje. Paradoxne s narastajúcimi právomocami Európskeho parlamentu klesá účasť na voľbách. V prvých voľbách v roku 1979 sa volieb zúčastnilo 61,99 % voličov, v roku 2009 iba 43 %.

Hlavným zistením Reifa a Schmitta (1980) bolo, že voliči sa v týchto voľbách správajú inak, ako vo voľbách do národných parlamentov. Zdôvodnili to nasledovne: „*Dovtedy kým národné politické systémy rozhodujú o väčšine politických rozhodnutí a o všetkom čo je dôležité, európske voľby sú dodatočné voľby, druhej kategórie.*“ (Reif a Schmitt, 1980, s. 3) Voliči vnímajú voľby do EP ako druhoradé, pretože sa v nich nerozhoduje o dôležitých veciach. Navyše voľby do EP – presne tak ako voľby do národných parlamentov – sa odohrávajú okolo tém domácich problémov a nie o celoeurópskych politikách. Reif a Schmitt ako jeden z hlavných dôvodov druhoradého charakteru volieb do EP uvádzajú, že v týchto voľbách je „*menej v stávke*“ v porovnaní s parlamentnými voľbami. Z toho vyplýva nižšia miera účasti a lepšie vyhliadky pre malé a nové strany. V prvoradých voľbách voliči uprednostňujú veľké strany, aby neprepadli ich hlasy. Ale vo voľbách do EP volia svoju prvú preferenciu, čoho dôsledkom je napríklad vyššie percento neplatných hlasov alebo prehra vládných strán. (Reif a Schmitt, 1980, s. 9–15)

Neskôr jeden z autorov pôvodného konceptu druhoradých volieb Karlheinz Reif (1997) priznal viaceré nedostatky v pôvodnej teórii. Za najväčšiu chybu považuje nedostatočné zdôraznenie vplyvu domácich faktorov na výsledky volieb do Európskeho parlamentu. Vplyv domácich faktorov zdôraznil pridaním termínu národný (national) k názvu konceptu. „*Termín národné voľby druhého rádu odkazuje k faktu, že ... kampaň a výsledky všetkých typov volieb druhého rádu sú ovplyvnené politickou konšteláciou dominantnej politickej arény v systéme.*“ (Reif, 1997, s. 117) Napriek európskemu charakteru volieb do EP, významne ich ovplyvňujú domáce politické faktory. Upozornil tiež na možné odchýlky medzi krajinami s bipolárnym a multipolárnym straníckym systémom. Krajiny s dvomi dominantnými stranami by mali lepšie zodpovedať modelu volieb druhého rádu. Tiež predpokladá, že v druhoradých voľbách budú okrem

nových, malých a radikálnych strán dosahovať lepšie výsledky aj protestné a populistické strany.

Voľby do Európskeho parlamentu v rokoch 1989, 1994 a 1999 skúmali Ferrara a Waishaupt. Dospeli k zisteniu, že malé politické strany dosahujú vo voľbách lepšie výsledky, stredne veľké strany majú stabilnú podporu a veľké strany dosahujú horšie výsledky ako v národných voľbách. Rovnako sa im potvrdilo, že veľké vládne strany strácajú viac ako ich menší koalíčni partneri. (2004, s. 296–298)

Iní autori síce nesúhlasia so všetkými prvkami teórie druhoradých volieb, avšak súhlasia s tvrdením o slabších volebných výsledkoch vládnych a veľkých strán v západnej Európe. „*Štúdium volieb do Európskeho parlamentu nám ukazuje, že vládne strany a veľké strany vo všeobecnosti, často získavajú menej hlasov ako v predchádzajúcich národných voľbách.*“ (Bakker a Polk, 2009, s. 4)

Simon Hix a Michael Marsh (2007) testovali teóriu druhoradých volieb na voľbách do Európskeho parlamentu v roku 2004 po rozšírení Európskej únie o postkomunistické štáty strednej a východnej Európy. „*V priemere, vládnuce strany tak v starých ako aj v nových členských štátoch strácali hlasy a opozičné ich získali ako predpokladá model druhoradých volieb. Avšak, štandardná chyba vo výsledku vládnych strán je oveľa väčšia v prípade nových členských štátov.*“ To znamená, že rozdiely medzi novými členskými štátmi sú výrazne väčšie. Autori potvrdili aj niektoré ďalšie predpoklady – veľké strany v priemere strácali, malé naopak získavali. Ak sa voľby do EP konajú krátko po národných voľbách, vládne strany dosahujú lepšie výsledky. Medzi starými a novými štátmi ale existujú rozdiely, podľa autorov je tento koncept „menej aplikovateľný na nové členské štáty.“

Dôležitou štúdiou pre našu prácu je Koepkeho a Ringeho (2006) analýza modelu druhoradých volieb v nových členských štátoch po prvých voľbách do EP v roku 2004. Koepke a Ringe na základe analýzy volebných dát zistili, že voliči nevolia protestne voči aktuálnej vláde, vyvracia to teda jeden z hlavných predpokladov originálneho modelu Reifa a Schmitta. Ich hlavnými zisteniami sú: čím väčšia strana, tým slabšie výsledky v porovnaní s prvoradými voľbami, absencia protestného hlasovania. No koncept druhoradých volieb potvrdzuje nízka účasť. Pre našu štúdiu sú tieto zistenia dôležité, lebo potvrdzujú náš predpoklad o odlišnosti volebného správania v nových členských štátoch a nižšej miere protestného hlasovania v skúmaných štátoch.

Hlavným cieľom našej štúdie je zistiť, či sa voličské správanie vo voľbách do EP vo vybraných nových členských štátoch líši od záverov teoretických modelov skúmajúcich voľby do EP v starých členských štátoch. Pre zodpovedanie tejto otázky sme si zvolili prístup, ktorý kombinuje analýzu agregátnych dát a analýzu dát pochádzajúcich z prieskumu verejnej mienky pred voľbami do EP v roku 2009. Naše predpoklady budeme aplikovať na štvoricu prípadov z nových členských krajín: Slovensko, Maďarsko, Poľsko, Slovinsko. Dôvodom pre výber týchto štyroch štátov zo strednej Európy je dostupnosť dát z prieskumu verejnej mienky z projektu Intune. Autori štúdie sa venujú testovaniu iba niektorých prvkov konceptu druhoradých volieb.

V štúdiu analyzujeme výsledky posledných parlamentných volieb a volieb do EP v roku 2009 vo vybraných prípadoch. Naše predpoklady sú odvodené od klasického modelu Reifa a Schmitta, berúc ohľad na zmeny, ktoré od roku 1980 nastali v politickom systéme EÚ a v nových analýzách volebného správania. Zaoberáme sa predovšetkým „dimenziou menej v stávke“, keďže ostatné dimenzie dnes nie sú už aktuálne, alebo nie sú relevantné pre našu štúdiu.

Reif a Schmitt okrem dimenzie menej v stávke analyzovali aj dimenziu špecifickej politickej arény, ktorá predpokladala, že EP je nová inštitúcia s malým množstvom právomocí, čo už dnes do veľkej miery neplatí. Skúmali aj procedurálno-inštitucionálnu dimenziu, ktorá predovšetkým predstavovala povinnú účasť vo voľbách. V našom prípade ani v jednom zo skúmaných prípadov voľby nie sú povinné. Ďalšou analyzovanou dimenziou je kampaň, ktorá by síce mohla byť zaujímavá aj v dnešných podmienkach EÚ, no zaslúžila by si vlastnú štúdiu,

preto sme sa rozhodli na tomto mieste sa s ňou nezaoberať. Reif a Schmitt analyzovali ešte dve dimenzie: zmeny v hlavnej politickej aréne a sociálne a kultúrne zmeny. Tieto dve dimenzie zachytávajú jednak zmeny v postojoch strán a zmeny v sociálnej štruktúre, alebo v kultúrnom vzorci krajiny. V našej štúdií tieto dimenzie nie sú relevantné, keďže medzi parlamentnými voľbami a voľbami do EP sa žiadne veľké zmeny tohto typu neudiali.

Naším základným predpokladom je, že volebné správanie voličov v skúmaných krajinách vo voľbách do EP sa líši od volebného správania v západnej Európe. Presnejšie, že niektoré predpoklady Reifa a Schmitta o druhoradom charaktere volieb do EP v západnej Európe, nie sú platné v prípade skúmaných nových členských štátov. Podobne ako Koepke a Ringe (2006) nepredpokladáme, že voliči hlasujú protestne voči vládnym stranám. Preto nenastal ani nárast hlasov pre radikálne či nové strany, ktoré by mohli protestné hlasy získať. Okrem toho, väčšie koalíčné strany v niektorých prípadoch dosahujú lepšie výsledky ako ich menší koalíční partneri. To je rozdiel aj oproti zisteniam z volieb do Európskeho parlamentu v roku 2004. Podobne ako Hix a Marsch (2007), predpokladáme výrazné rozdiely medzi jednotlivými skúmanými krajinami.

Pre analýzu rozdielov vo voličskom správaní medzi západnou Európou a vybranými novými členskými štátmi sme si vybrali štyri indikátory, na základe modelu Reifa a Schmitta:

- účasť vo voľbách do Európskeho parlamentu;
- výsledok hlavnej vládnej strany (nominujúcej predsedu vlády);
- pomer volebných ziskov vládnych strán na jednej strane a všetkých ostatných strán na strane druhej v národných voľbách a vo voľbách do EP;
- výsledok radikálnych, mimoparlamentných alebo nových strán v porovnaní s predchádzajúcimi parlamentnými voľbami .

V súvislosti s týmito indikátormi formulujeme nasledujúce predpoklady:

Predpoklad 1: Nízka účasť vo voľbách do EP potvrdzuje druhoradý charakter volieb aj vo vybraných nových členských štátoch. Predpokladáme ale rozdielne dôsledky nízkej účasti ako je tomu v krajinách západnej Európy.

Nasledujúce predpoklady majú charakter antitéz k pôvodnému konceptu:

Predpoklad 2: Hlavná vládna politická strana, ktorá vyhrala parlamentné voľby a nominovala predsedu vlády, nedosahuje vo voľbách do EP výrazne horší volebný výsledok ako vo voľbách do národného parlamentu. Za výrazne horší výsledok hlavnej vládnej strany považujeme takú situáciu, keď hlavná vládna strana nie je víťazom volieb do EP a/alebo výsledok je horší o viac ako 25 % výsledku oproti parlamentným voľbám.

Predpoklad 3: Volebné zisky vládnych strán vo voľbách do EP sú na podobnej úrovni ako v národných voľbách. Za podobnú úroveň považujeme takú situáciu, keď všetky vládne strany spoločne získali väčšinu mandátov aj vo voľbách do EP a zároveň, ak výsledky strán individuálne nepoklesli o viac ako 25 % výsledku oproti parlamentným voľbám.

Predpoklad 4: Radikálne, mimoparlamentné alebo nové strany nedosahujú vo voľbách do EP lepšie výsledky. Za úspech pre nové strany považujeme zisk mandátu v Európskom parlamente.

Volebná účasť vo voľbách do EP

V prvej časti štúdie analyzujeme problematiku účasti vo voľbách do Európskeho parlamentu. V skúmaných prípadoch účasť vo voľbách do EP bola výrazne nižšia ako v parlamentných voľbách (tabuľka 1).

Tabuľka 1: Účasť vo voľbách do EP v roku 2009 a v posledných voľbách do národných parlamentov

	Účasť voľby do EP	Účasť v posledných voľbách do národných parlamentov
Slovensko	19,64 %	54,67 %
Maďarsko	36,31 %	67,83 %
Poľsko	24,53 %	53,80 %
Slovinsko	28,02 %	63,10 %

Zdroj: Oficiálne výsledky volieb.

Na základe týchto údajov je vidno, že voliči vo vybraných nových členských štátoch sa v prípade účasti vo voľbách do EP správajú podobne, ako voliči v západnej Európe. Presnejšie, že účasť vo voľbách do EP značne zaostáva za parlamentnými voľbami. Všetky štyri skúmané prípady však dosahovali nižšiu ako priemernú účasť vo voľbách do Európskeho parlamentu.

Namiesto je otázka, prečo je účasť vo voľbách do EP nižšia ako v parlamentných voľbách. Naším cieľom je zistiť, aké sú dôvody nízkej účasti. Kvôli kvalitnejšiemu vysvetleniu (ne)účasti na voľbách sme využili výskum verejnej mienky z projektu Intune.

Tabuľka 2 zachytáva postoj voličov k účasti vo voľbách do Európskeho parlamentu a do národných parlamentov. Respondenti vyjadrovali svoje preferencie nepriamo. Teda nie či sa zúčastnia na voľbách, ale či neúčasť považujú za zanedbanie občianskej povinnosti. Indikátor občianskej povinnosti zúčastniť sa na voľbách sme si zvolili preto, lebo na priamu otázku o účasti vo voľbách do EP vo výskume verejnej mienky Intune respondenti odpovedali značne skreslene v porovnaní s reálnou účasťou – Slovensko 63,2 %; Maďarsko 62,1 %; Poľsko 53,0 %; Slovinsko 74,1 %. V tomto prípade išlo o deklaratívne vyjadrenie účasti vo voľbách, ktoré podľa skutočných výsledkov ďaleko zaostávalo za reálnou účasťou. Na základe týchto výsledkov je jasné, že priama otázka o účasti vo voľbách je ťažko použiteľná. Výsledky vo všetkých prípadoch preukázali, že s realitou nemajú veľa spoločné. Preto sme sa rozhodli analyzovať nepriamu otázku, teda občiansku povinnosť ísť voliť. Je možné predpokladať, že tí respondenti, ktorí voľby považujú za svoju občiansku povinnosť, voliť aj naozaj pôjdu.

Tabuľka 2: Vážne by som zanedbal svoje občianske povinnosti, ak by som sa nezúčastnil na voľbách do EP/na parlamentných voľbách

	Úplne súhlasím		Čiastočne súhlasím		Čiastočne nesúhlasím		Úplne nesúhlasím		Odmietol, nevie, iné	
	EP	P	EP	P	EP	P	EP	P	EP	P
Štyri prípady spolu (N = 4 072)	23,8	35,3	35,8	31,5	19,2	15,7	14,2	11,8	7,0	5,7
Slovensko (N = 1 044)	17,8	25,9	38,2	40,4	25,2	18,3	9,3	9,1	9,5	6,3
Maďarsko (N = 1 000)	22,7	31,4	37,1	33,4	16,3	14,8	16,2	13,4	7,7	7,0
Poľsko (N = 1 000)	21,5	24,9	36,3	35,8	22,6	22,4	8,6	8,9	11,0	8,0
Slovinsko (N = 1 028)	33,4	58,9	28,5	16,4	12,6	7,5	22,7	15,7	2,8	1,5

Zdroj: Projekt Intune.

Výsledky naznačujú, že v prípade volieb do EP len respondenti, ktorí odpovedali „úplne súhlasím“, skutočne išli voliť. Respektíve, skutočná účasť sa vo veľkej miere podobala práve tejto skupine odpovedí. Na druhej strane v prípade volieb do národných parlamentov skutočná účasť približne zodpovedá súčtu dvoch kategórií (úplne súhlasím, čiastočne súhlasím). Z toho vyplýva, že v prípade volieb do EP kategória „čiastočne súhlasím“ je deklarativným vyjadrením postoju, no v skutočnosti za ním nie je vôľa ísť voliť. K volebným urnám sa skutočne dostavia len tí, ktorí sú pevne presvedčení, že je ich občianskou povinnosťou voľba do EP. V prípade volieb do národných parlamentov volia aj tí, ktorí sú o tom len čiastočne presvedčení. Týmto spôsobom je teda možné oveľa kvalitnejšie zachytiť tendencie voličov o účasti, keďže kategória „úplne súhlasím“ vo všetkých prípadoch sa vo veľkej miere približovala skutočnej účasti. Samozrejme podobné výsledky z výskumu Intune a reálnej účasti môžu byť aj

náhodné, no tento argument podporuje aj výskum Eurobarometer po voľbách do EP v roku 2009. „Voliči, ktorí sa zúčastnili volieb do EP, tak spravili predovšetkým preto, aby naplnili svoju občiansku povinnosť.“ (Post Electoral Survey, 2009, s. 49)

Volieb do Európskeho parlamentu v analyzovaných nových členských štátoch sa zúčastňuje najmä skupina voličov, ktorá verí, že voľba je jej občianskou povinnosťou. V parlamentných voľbách sa zúčastňuje aj skupina voličov, ktorá až v takej miere nie je presvedčená o občianskej povinnosti ísť voliť.

V prípade prvého indikátora – účasti vo voľbách do EP – môžeme tvrdiť, že voličské správanie v analyzovaných nových členských štátoch sa nižšou účasťou podobá správaniu v západnej Európe.

Volebný výsledok najväčšej vládnej strany

Pre potvrdenie nášho druhého predpokladu by nemalo dôjsť v tomto indikátore k výraznému zhoršeniu volebného výsledku vládnych strán v skúmaných prípadoch – predovšetkým najsilnejšej vládnej strany, ktorá nesie najväčšiu zodpovednosť za vládnutie. Za hlavnú vládnú stranu považujeme tú, ktorá nominovala predsedu vlády. Dôraz na najväčšiu stranu je daný aj početnou dominanciou jej poslancov nad ostatnými stranami vládnej koalície v štyroch skúmaných prípadoch.

Na základe teórie druhoradých voľbách by sa dalo očakávať, že najväčší pokles popularity dosahujú vlády v polovici funkčného obdobia. „Vo voľbách, ktoré sa konajú krátko po národných voľbách, vo vláde často prevláda obdobie „medových týždňov“, vo voľbách ktoré sa konajú krátko pred parlamentnými voľbami sú strany ochotné investovať úsilie, energiu a financie do kampane. Voľby do EP, ktoré sa konajú uprostred volebného cyklu často 'zachytia' vládne strany na dne ich popularity.“ (Bakker a Polk, 2009, s. 5) Ferrara a Waishaupt predpokladajú zvýšenie významu volieb do EP, ak sa konajú krátko pred národnými voľbami. „... význam volieb do EP pre súťaž národných strán významne narastá ak sa konajú tesne pred národnými voľbami, pretože vtedy slúžia ako dôležitý indikátor sily jednotlivých strán a ako kritický test výkonu vlády vládnucej koalície v úrade.“ (Ferrara a Waishaupt, 2004, s. 287)

Voľby do Európskeho parlamentu sa uskutočnili začiatkom júna 2009. Parlamentné voľby v Maďarsku sa konali v apríli 2006, na Slovensku v júni 2006, v Poľsku v októbri 2007 a v Slovinsku v septembri 2008. To znamená, že budeme porovnávať krajiny s rozdielnym časovým odstupom od ostatných parlamentných volieb, od osmi mesiacov v Slovinsku po 38 mesiacov v Maďarsku. Podľa spomínaných predpokladov by mali najslabšie výsledky dosiahnuť vládne strany v Poľsku, kde sa voľby konali približne v polovici funkčného obdobia. Samozrejme, do výsledkov výrazným spôsobom zasahujú domáce faktory, ktoré ovplyvňujú volebné výsledky aj v európskych voľbách. Vplyv na volebné výsledky mohla mať aj finančná a hospodárska kríza, ktorej dôsledky sa v roku 2009 naplno prejavovali, čo by tiež mohlo prispieť k výraznejšiemu oslabeniu výsledkov najväčších vládnych strán. Výsledky volieb do Európskeho parlamentu v roku 2009 však naznačujú, že tieto predpoklady sa nenaplnili. V Poľsku sa voľby konali približne v polovici volebného obdobia, pričom najväčšie vládna strana PO získala o takmer tri percentuálne body lepší výsledok. Hoci podľa predpokladov by práve vtedy mala strana v druhoradých voľbách zaznamenať najvýraznejší pokles. Vo väčšine skúmaných prípadov dosahovali vládne strany „zmiešané“ výsledky, niektoré mali lepší volebný výsledok, iné horšie. Z týchto dôvodov sme sa rozhodli ďalej neskúmať volebný cyklus.

Vo väčšine skúmaných krajín existuje vo voľbách do národného parlamentu pomerný systém, iba v Maďarsku zmiešaný. Napriek tomu, všetky štyri krajiny vykazujú dva spoločné znaky. Prvým bola koalíčná vláda a druhým výrazná dominancia najsilnejšej koalície strany, vyplývajúcej z výsledkov volieb. Najsilnejšou stranou v Maďarsku po parlamentných voľbách v roku 2006 sa stala *Magyar Szocialista Párt* (Maďarská socialistická strana) – MSZP, ktorá je

členom Progresívnej aliancie socialistov a demokratov. Na Slovensku sa stala víťazom strana *Smer-SD*, tiež člen Progresívnej aliancie socialistov a demokratov. V Poľsku najviac hlasov získala strana *Platforma Obywatelska* (Občianska platforma), člen Európskej ľudovej strany. V Slovinsku voľby vyhrala strana *Socialni Demokrati* (Sociálna demokracia), člen Progresívnej aliancie socialistov a demokratov

Zo skúmaných štyroch prípadov dva podporujú pôvodné predpoklady teórie druhoradých volieb. Naopak ďalšie dva prípady ich vyvracajú, keďže podpora najväčšej strane narástla. Tieto krajiny zároveň potvrdzuje náš predpoklad. Maďarská socialistická strana oproti predchádzajúcim voľbám stratila takmer 26 percentuálnych bodov. Aj z výsledkov prieskumu projektu *Intune* vyplýva, že iba niečo cez polovicu voličov (51,4 %), ktorí v predchádzajúcich voľbách volili túto stranu, ju chcelo voliť aj v európskych voľbách. Naopak takmer tretina (32,2 %) by volila inú stranu, alebo by sa volieb nezúčastnila. Ďalších viac ako 14 % chcelo voliť opozičnú stranu *Fidesz* (tabuľka 3).

Tabuľka 3: Výsledky parlamentných a európskych volieb najväčších vládnych strán

Štát/strana	Parlamentné voľby	Voľby do EP	Rozdiel
Maďarsko – MSZP	43,21%	17,37%	-25,84
Slovensko – Smer-SD	29,14%	32,01%	+2,87
Poľsko – PO	41,51%	44,43%	+2,92
Slovinsko – SD	30,45%	18,45%	-12,00

Zdroj: Štatistické úrady a volebné komisie jednotlivých krajín.

Prípacom potvrdzujúcim prepád najväčšej vládnej strany je aj slovinská strana *Sociální demokrati*, ktorá iba osem mesiacov po parlamentných voľbách stratila v európskych voľbách 12 percentuálnych bodov. „... *jedným z možných vysvetlení slabého volebného výsledku strany je malý stupeň strategického hlasovania vo voľbách do EP...*“ (Krašovec a Lajh, 2009, s. 8) Iba 51,8 percenta voličov, ktorí v parlamentných voľbách volili túto stranu, ju chcelo voliť aj vo voľbách do Európskeho parlamentu. Zvyšní voliči však neprechádzali k iným politickým stranám ale skôr nešli voliť vôbec.

Náš predpoklad podporujú volebné výsledky najsilnejších vládnych strán na Slovensku a v Poľsku. Strana *Smer-SD* si na Slovensku udržiavala vysokú popularitu, dokonca jej popularita stúpala. Oproti parlamentným voľbám získala v tých európskych o takmer tri percentuálne body viac.

V Poľsku sa tiež najväčšia strana posilnila o takmer 3 percentuálne body a zvýšila už tak mimoriadne vysoký zisk z parlamentných volieb. Navyše voľby sa konali takmer v polovici funkčného obdobia. Paradoxne, iba 55,2 % hlasov bolo ochotných túto stranu voliť aj v európskych voľbách, väčšina zvyšných voličov by nešla voliť vôbec.

V prípade tohto indikátora dva prípady (Slovensko, Poľsko) potvrdzujú naše predpoklady a dva prípady (Maďarsko, Slovinsko) potvrdzujú predpoklady teórie o druhoradých voľbách.

Pomer volebných ziskov vládnych strán a ostatných strán v národných voľbách a vo voľbách do Európskeho parlamentu

Predpokladom teórie druhoradých volieb je, že vládne strany budú „potrestané“ za svoje pôsobenie vo vláde a v druhoradých voľbách časť ich voličov odovzdá hlas iným (nevládnym) stranám alebo nepôjde voliť vôbec. Naším ďalším predpokladom je, že volebné výsledky vládnych strán v skúmaných prípadoch sú na podobnej úrovni ako v parlamentných voľbách, z dôvodu absencie protestného hlasovania v skúmaných krajinách. V tejto časti budeme porovnávať predovšetkým volebné výsledky pre vládne a opozičné strany, v našom prípade všetky strany, ktoré nie sú vo vláde.

V tejto časti využívame volebné výsledky v jednotlivých prípadoch a zároveň na ilustráciu pohybov voličov využívame aj výsledky výskumu Intune. V tomto prípade však pohyby voličov je potrebné brať s rezervou, len ako doplnenie argumentu, keďže reprezentatívne vzorky v jednotlivých prípadoch sú rozdelené na menšie súbory pre jednotlivé strany. Výsledky preto môžu byť skreslené v tabuľkách 6, 8, 10 a 12.

Vo všetkých krajinách vznikli koalíčné vlády, v ktorých mala dominantnú pozíciu najsilnejšia strana. V Maďarsku to bola dvojkoalícia Maďarskej socialistickej strany (MSZP) a Aliancie slobodných demokratov (SZDSZ), táto koalícia sa rozpadla ešte pred voľbami do EP. Dvojkoalíciu v Poľsku vytvorila Občianska Platforma (PO) a Poľská ľudová strana (PSL). Na Slovensku po parlamentných voľbách vznikla koalícia Smer-SD, SNS a ĽS-HZDS. A v Slovinsku vznikla koalícia štyroch strán: Sociálni demokrati (SD), Nová politika (ZARES), Demokratická strana dôchodcov (DeSUS) a Liberálnodemokratická strana (LDS) (tabuľka 4).

Tabuľka 4: Koalíčné strany v skúmaných prípadoch

Štát	1. strana	2. strana	3. strana	4. strana
Maďarsko	MSZP	SZDSZ		
Slovensko	Smer-SD	SNS	ĽS-HZDS	
Poľsko	PO	PSL		
Slovinsko	SD	ZARES	DeSUS	LDS

Porovnávať budeme pomer zisku percent koalíčných strán a všetkých ostatných strán. Teda za opozičné budú považované aj všetky mimoparlamentné strany alebo strany, ktoré vznikli až po parlamentných voľbách. Výrazne nižšia účasť v európskych voľbách nám komplikuje porovnanie volebných ziskov jednotlivých strán, keďže v absolútnych číslach získavajú strany výrazne menej hlasov ako v národných voľbách. Do volebného výsledku tak vstupujú aj iné faktory, napríklad disciplinovanosť voličov. Na druhej strane pre vyvrátenie našich tvrdení, musí dôjsť k výraznému rozdielu vo volebných výsledkoch, ktoré nemožno vysvetliť iba nižšou účasťou v európskych voľbách a vyššou/nížšou disciplinovanosťou voličov niektorých politických strán. Ako indikátor použijeme aj pomer získaných mandátov, avšak pri tomto údaji dochádza k výraznejšiemu skresleniu výsledkov: čím menší je počet mandátov pre krajinu v EP tým väčšie sú odchýlky. Okrem toho v Maďarsku je zmiešaný volebný systém, takže porovnaním pomeru mandátov dostaneme nie úplne výpovednú hodnotu. Napriek poklesu získaných percent vo voľbách do EP, koalíčné strany získali väčšinu mandátov v európskych voľbách v troch zo štyroch skúmaných prípadoch.

Iba v jednej zo skúmaných krajín nedošlo k poklesu, ale naopak k nárastu celkového volebného zisku koalíčných strán. V Poľsku získali vládne strany v európskych voľbách spolu 51,4 % hlasov, zatiaľ čo v parlamentných voľbách to bolo o jeden percentuálny bod menej: 50,4 %. Koalíčné strany získali aj väčšinu mandátov vo voľbách do Európskeho parlamentu v pomere 28 ku 22.

Tabuľka 5: Poľsko: volebné výsledky strán

Strana	Parlamentné voľby	Voľby do EP	Rozdiel
PO	41,51 %	44,43 %	+2,92
PiS	32,11 %	27,40 %	-4,71
LiD	13,15 %	×	×
PSL	8,91 %	7,01 %	-1,90
SLD-UP	×	12,34 %	×

Zdroj: National electoral commission (2007).

V prípade druhej vládnej strany PSL ale došlo k poklesu. K poklesu došlo aj v prípade najväčšej opozičnej strany Právo a spravodlivosť. Stranou, ktorá v predchádzajúcich voľbách nekandidovala a dosiahla na zisk mandátov je SLD-UP. Táto únia strán vznikla po rozpade širšej stredolavej koalície LiD. Výsledky teda nepotvrdzujú predpoklady teórie o druhoradých voľbách, pretože celkový zisk koaličných strán stúpol. V prípade koaličných strán väčšia dosiahla lepší volebný výsledok, menšia strana naopak horší. V súlade s predpokladmi konceptu druhoradých volieb by to malo byť presne naopak. Pokles vo volebných výsledkoch dosiahli aj parlamentné opozičné strany.

Z deklarovanych postojov voličov jednotlivých politických strán v Poľsku (tabuľka 6) vyplýva, že väčšina voličov volila tú istú stranu ako v parlamentných voľbách, alebo nešla voliť vôbec.

Tabuľka 6: Ktorú stranu by ste volili v nadchádzajúcich voľbách do EP v júni 2009?
(Poľsko: voliči jednotlivých strán v predchádzajúcich parlamentných voľbách)

	PO	PiS	SLD	PSL	Iné strany, nevolil by, odmietol
Voliči PO (N = 232)	55,2	1,7	2,6	2,2	38,3
Voliči PiS (N = 104)	1,9	56,7	1,0	0,0	40,4
Voliči SLD (N = 43)	2,3	0,0	58,1	0,0	39,6
Voliči PSL (N = 19)	5,3	5,3	0,0	63,2	26,2

Zdroj: Projekt Intune.

Prípado Slovenska sa potvrdil pokles celkového výsledku koaličných strán keď pomer získaných hlasov klesol z 49,7 % na 46,5 %. Strany vládnej koalície ale získali väčšinu mandátov a voľby vyhrali v pomere 7 : 6. Za celkovým poklesom vládnej koalície je pokles SNS, ktorá mala o viac ako 6 percentuálnych bodov horší výsledok ako v parlamentných voľbách, zvyšné dve koaličné strany mali lepšie výsledky. Z opozičných parlamentných strán lepší výsledok dosiahlo iba KDĽ, žiadna z nových alebo mimoparlamentných strán mandát nezískala, keďže neprekročila potrebnú 5 % hranicu pre zisk mandátov (tabuľka 7). Napriek celkovému poklesu koaličných strán to však nepovažujeme za potvrdenie predpokladov teórie druhoradých volieb, keďže dve z troch koaličných strán mali lepší výsledok ako v predchádzajúcich parlamentných voľbách.

Tabuľka 7: Slovensko: volebné výsledky strán

Strana	Parlamentné voľby	Voľby do EP	Rozdiel
SMER-SD	29,14 %	32,01 %	+2,87
SDKÚ-DS	18,35 %	16,98 %	-1,37
SNS	11,73 %	5,55 %	-6,18
SMK	11,68 %	11,33 %	-0,35
ĽS-HZDS	8,79 %	8,97 %	+0,18
KDĽ	8,31 %	10,87 %	+2,56
SaS	×	4,71 %	×

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky (2006 a 2009).

Z výsledkov Intune vyplýva vysoká deklarovaná ochota voliť takú istú stranu ako v parlamentných voľbách. V prípade koaličných strán SNS a HZDS časť ich voličov deklarovala ochotu voliť inú vládnu stranu: Smer-SD (tabuľka 8). Voliči jednotlivých politických strán vyjadrovali veľmi vysokú ochotu ísť voliť tieto strany aj v európskych voľbách. V skutočnosti iba menšia časť z nich volí v európskych voľbách skutočne ísť.

Tabuľka 8: Ktorú stranu by ste volili v nadchádzajúcich voľbách do EP v júni 2009? (Slovensko: voliči jednotlivých strán v predchádzajúcich parlamentných voľbách)

	Smer	SDKÚ	KDH	SMK	SNS	HZDS	Iné strany, nevolil by, odmietol
Voliči Smer-SD (N = 213)	83,6	0,0	0,0	0,0	0,5	0,5	15,4
Voliči SDKÚ-DS (N = 83)	7,2	71,1	2,4	0,0	0,0	0,0	19,3
Voliči KDH (N = 63)	6,3	3,2	79,4	0,0	0,0	1,6	9,5
Voliči SMK (N = 46)	4,3	0,0	0,0	78,3	0,0	0,0	17,4
Voliči SNS (N = 52)	17,3	1,9	0,0	0,0	69,2	0,0	11,6
Voliči ĽS-HZDS (N = 38)	15,8	2,6	0,0	0,0	2,6	63,2	15,8

Zdroj: Projekt Intune.

Druhým prípadom, kde došlo k rozdielu v pomere získaných hlasov a získaných mandátov medzi výsledkami vládnych a opozičných strán, je Slovinsko. Z pomeru hlasov vyplýva pokles celkové zisku pre strany vládnej koalície z 52,5 % v parlamentných voľbách na 47,0 % vo voľbách do Európskeho parlamentu. Avšak na počet mandátov koalícia vyhrala v pomere 4 ku 3. Tento výsledok vznikol nízkym počtom mandátov, ktoré patria Slovinsku v Európskom parlamente. Z vládnych strán výraznejší prepád zaznamenala iba najväčšia strana SD, strany ZARES a DeSUS mali zhruba rovnaké výsledky ako v parlamentných voľbách a najmenšia vládna strana LDS získala o 6,3 percenta viac hlasov. Z opozičných strán došlo k výraznému nárastu iba v prípade mimoparlamentnej strany NS-CPP (tabuľka 9). Podobne ako v prípade Slovenska, došlo k celkovému zhoršeniu volebného výsledku koalíčných strán. Za týmto poklesom je horší výsledok iba jednej z koalíčných strán. Preto to nevnímame ako potvrdenie teórie druhoradých volieb ale skôr nášho druhého predpokladu.

Tabuľka 9: Slovinsko: volebné výsledky strán

Strana	Parlamentné voľby	Voľby do EP	Rozdiel
SD	30,45%	18,45%	-12,00
SDS	29,26%	26,92%	-2,34
ZARES	9,37%	9,82%	+0,45
DeSUS	7,45%	7,18%	-0,27
SNS	5,40%	2,88%	-2,52
SLS + SMS	5,21%	3,60%	-1,61
LDS	5,21%	11,52%	+6,31
NS-CPP	3,40%	16,33%	+12,93

Zdroj: Republic of Slovenia Elections for Deputies to the National Assembly 2008 a Európsky parlament (2009).

Z výsledkov prieskumu Intune vyplynulo, že voliči vládnych strán deklarovali nižšiu mieru ochoty podporiť tieto strany aj v európskych voľbách. Paradoxne najvyšší podiel voličov deklarujúcich ochotu voliť tú istú stranu mala strana SD, ktorá vo voľbách dosiahla najväčší prepád hlasov. Ako sme spomínali v úvode tejto kapitoly výsledky v tomto prípade môžu byť skreslené, keďže pracujeme s čiastkovými vzorkami pre jednotlivé strany. Práve preto mohol nastať paradox, že SD vo výskume verejnej mienky mala podobný výsledok ako PO v Poľsku, no vo voľbách SD získala o 12 % slabší výsledok, kým PO získala viac o 2,92 %. Preto ešte raz považujeme za dôležité vyzdvihnúť, že tabuľky 6, 8, 10 a 12 pracujú s rozdelenými vzorkami, takže k výsledkom treba pristupovať opatrne.

Tabuľka 10: Ktorú stranu by ste volili v nadchádzajúcich voľbách do EP v júni 2009? (Slovinsko: voliči jednotlivých strán v predchádzajúcich parlamentných voľbách)

	SD	SDS	Zares	SLS	LDS	DeSUS	SNS	NS-CPP	Nevolil by, odmietol, iné strany
Voliči SD (N = 114)	51,8	0,0	0,9	0,0	0,0	0,0	0,9	0,0	46,4
Voliči SDS (N = 109)	0,0	57,8	0,0	0,9	0,9	0,0	0,0	3,7	36,7
Voliči Zares (N = 53)	3,9	0,0	33,3	0,0	2,0	0,0	0,0	0,0	60,8
Voliči SLS (N = 11)	0,0	0,0	0,0	45,5	0,0	0,0	0,0	18,2	36,3
Voliči LDS (N = 31)	6,5	0,0	3,2	0,0	54,8	0,0	0,0	0,0	35,5
Voliči DeSus (N = 10)	0,0	0,0	0,0	0,0	10,0	20	0,0	0,0	70,0
Voliči SNS (N = 19)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	57,9	0,0	42,1

Zdroj: Projekt Intune.

V Maďarsku došlo k najvýraznejšiemu prepadu vo výsledku vládnych strán a k nárastu opozičných strán. Maďarsko ako jediná zo skúmaných štyroch prípadov spĺňa pôvodné predpoklady teórie druhoradých volieb, pokles koalíčných strán nie je daný iba jednou z koalíčných strán, ale k významnému prepadu došlo v prípade oboch koalíčných strán. MSZP klesla z 43,21 % na 17,37 % a SZDSZ z 6,5 % na 2,16 %. Naopak výrazný úspech dosiahli najmä dve nevládne strany – Fidesz získal o viac ako 14 percentuálnych bodov viac hlasov a Jobbik o takmer 13. Opozičné strany získali výrazne viac mandátov a to v pomere 18 ku 4 (tabuľka 11).

Tabuľka 11: Maďarsko – volebné výsledky strán

Strana	Parlamentné voľby	Voľby do EP	Rozdiel
MSZP	43,21%	17,37%	-25,84
FIDESZ	42,03%	56,36%	+14,33
SZDSZ	6,50%	2,16%	-4,34
MDF	5,04%	5,31%	+0,27
MIEP – Jobbik*	2,20%	14,77%	+12,57

Výsledky parlamentných volieb v Maďarsku v roku 2006 a Európsky parlament (2009).

*) MIEP: Strana maďarskej pravdy a života. V roku 2006 išla do volieb v koalícii so stranou Jobbik. Po voľbách sa koalícia rozpadla.

Voliči Fideszu deklarovali vysokú ochotu voliť túto stranu aj vo voľbách do Európskeho parlamentu. Naopak u ostatných parlamentných strán sa táto ochota pohybovala od 40 do približne 50 percent. V prípade strán MDF a SZDSZ sme pracovali s málopočetnou vzorkou, výsledky preto nemusia byť úplne reprezentatívne.

Tabuľka 12: Ktorú stranu by ste volili v nadchádzajúcich voľbách do EP v júni 2009? (Maďarsko – voliči jednotlivých strán v predchádzajúcich parlamentných voľbách)

	MSZP	FIDESZ	MDF	SZDSZ	Jobbik	Iné strany, nevolil by, odmietol
Voliči MSZP (N = 140)	51,4	14,3	1,4	0,0	2,1	32,2
Voliči FIDESZ (N = 290)	0,0	85,5	0,3	0,3	2,8	5,7
Voliči MDF (N = 10)	0,0	10,0	50,0	10,0	10,0	20,0
Voliči SZDSZ (N = 10)	10,0	10,0	0,0	40,0	10,0	30,0

Zdroj: Projekt Intune.

Predpoklad teórie o druhoradých voľbách o poklese volebného zisku vládnych strán sa potvrdil v troch prípadoch – Maďarsko, Slovensko a Slovinsko. Oproti tomu v Poľsku došlo k nárastu celkového zisku vládnych strán, hoci iba k minimálnemu. Avšak s výnimkou Maďarska, v ostatných krajinách došlo k nejednoznačným výsledkom. Z jedenástich koalíčných

strán došlo k volebnému poklesu v 6 prípadoch, z toho v jednom prípade iba o 0,27 percenta. Čo sa týka počtu mandátov, tak koalície strany získali väčšinu v troch zo štyroch skúmaných prípadov (tabuľky 13 a 14).

Tabuľka 13: Pomer vládnych a opozičných strán v percentách

Štát	Parlamentné voľby	Voľby do Európskeho parlamentu
Maďarsko	49,7 % : 50,3 %	19,5 % : 80,5 %
Slovensko	49,7 % : 50,3 %	46,5 % : 53,5 %
Poľsko	50,4 % : 49,6 %	51,4 % : 48,6 %
Slovinsko	52,5 % : 47,5 %	47,0 % : 53,0 %

Zdroj: Oficiálne výsledky volieb.

Tabuľka 14: Pomer mandátov koalíčných a všetkých ostatných strán

Štát	Parlamentné voľby	Voľby do Európskeho parlamentu
Maďarsko	210 : 176 (54,4 % : 45,6 %)	4 : 18 (18,2 % : 81,8 %)
Slovensko	85 : 65 (56,6 % : 43,4 %)	7 : 6 (53,8 % : 46,2 %)
Poľsko	240 : 220 (56,0 % : 44,0 %)	28 : 22 (52,2 % : 47,8 %)
Slovinsko	50 : 40 (55,6 % : 44,4 %)	4 : 3 (57,1 % : 42,9 %)

Zdroj: Oficiálne výsledky volieb

Podľa nášho názoru sa predpoklad o tom, že volebné výsledky vládnych strán vo voľbách do EP sú podobné ako vo voľbách do národných parlamentov do veľkej miery potvrdil. V troch skúmaných prípadoch došlo k situácii, kedy nastal pokles volebného zisku iba niektorým z koalíčných strán, naopak iné si udržali svoje volebné výsledky alebo rástli. K poklesu všetkých koalíčných strán došlo iba v prípade Maďarska.

Zároveň sa iba čiastočne potvrdili predpoklady niektorých autorov, že veľké vládne strany strácajú viac voličov ako ich menší koalíční partneri. V Slovinsku prišla najväčšia vládna strana o 12 percentuálnych bodov, zatiaľ čo jeden koalíčný partner výraznejšie rástol, zvyšné dva koalíčné subjekty stagnovali. Maďarsko je komplikovanejší prípad, pretože v percentuálnom vyjadrení bol pokles najväčšej vládnej strany výraznejší, avšak menší koalíčný partner mal o dve tretiny horší výsledok ako v predchádzajúcich parlamentných voľbách. Vo zvyšných dvoch prípadoch (Slovensko a Poľsko) najväčšie vládne strany rástli, pričom ich koalíční partneri stagnovali alebo získali horší volebný výsledok.

Výsledok nových, radikálnych a mimoparlamentných strán

Ďalším z predpokladov teórie druhoradých volieb bol nárast podpory pre nové, mimoparlamentné alebo radikálne strany. Je to výsledkom iných domnienok tejto teórie – voliči v druhoradých voľbách volia svoju prvú preferenciu, keďže v stávke je menej. Znamená to, že sa neobávajú prepadnutia svojho hlasu. Druhou domnienkou je, že voliči potrestajú vládne strany a dajú im výstrahu aj tým, že budú voliť iné strany. Naším predpokladom však je, že v skúmaných nových členských štátoch tomu tak nie je. Za nové strany považujeme tie, ktoré nekandidovali v predchádzajúcich parlamentných voľbách a nemá zástupcov v parlamente.

Na tomto mieste je potrebné objasniť, aké politické strany považujeme za radikálne, presnejšie v nami zvolených prípadoch sa jedná o radikálne pravicové strany. „Pravicový radikalizmus je politická ideológia, ktorej centrálnou zložkou je mýtus homogénneho národa, romantický a populistický ultranacionalizmus, ktorý je namierený proti konceptu liberálnej a pluralistickej demokracie a jej základných princípov individualizmu a pluralizmu.“ (Minkenberg, 2002, s. 337) Táto definícia teda chápe radikálne strany ako také, ktoré neodmietajú samotnú demokraciu (slobodné

voľby, výmenu elít), ale len jej liberálne aspekty, predovšetkým ochranu práv menších. Tejto definícii vo zvolených prípadoch zodpovedajú nasledujúce relevantné politické strany: na Slovensku SNS, v Slovinsku SNS a v Maďarsku Jobbik.

Slovensko je príkladom štátu, kde radikálne ani nové, respektíve mimoparlamentné strany nedosiahli výraznejší úspech vo voľbách do Európskeho parlamentu. Radikálna SNS poklesla z 11,73 % na 5,55 %. V prípade SNS by jedným z vysvetlení mohol byť aj „vražný“ vzťah ich voličov k činnosti a k významu Európskeho parlamentu. „Ukázalo sa, že pri istých typoch volebných aktov SNS má obmedzenú schopnosť mobilizácie priaznivcov.“ ((Mesežnikov, Gyarfášová a Kollár, 2009, s. 28) Takéto zdôvodnenie použili aj predstavitelia tohto subjektu. Na druhej strane sa však podobný výsledok neskôr zopakoval aj v parlamentných voľbách. Najväčší zisk z nových strán dosiahla strana SaS, ktorá získala 4,71 % hlasov. Úspech sme si však definovali ako zisk mandátu pre nové a mimoparlamentné strany, čo sa v tomto prípade nestalo. Slovensko je teda prípadom, ktorý potvrdzuje náš tretí predpoklad, keďže nové, mimoparlamentné alebo radikálne strany nedosiahli výraznejší úspech.

V Poľsku výraznejší úspech nedosiahla žiadna nová, mimoparlamentná alebo radikálna strana vo voľbách do Európskeho parlamentu v roku 2009. V istom zmysle novým zoskupením bola koalícia SLD-UP, ktorá však v parlamentných voľbách kandidovala v rámci LiD, navyše táto únia strán má zástupcov v parlamente, takže ju nie je možné považovať za novú alebo mimoparlamentnú stranu. Preto aj výsledky európskych volieb v Poľsku potvrdzujú náš predpoklad.

Maďarsko aj v tomto ohľade potvrdilo, že sa zhoduje s predpokladmi teórie druhoradých volieb, avšak tieto výsledky sú ovplyvnené vnútropolitickou situáciou. Radikálna a mimoparlamentná strana Jobbik dosiahla nárast svojho volebného výsledku z 2,2 percenta na 14,77 percenta a získala tak 3 mandáty v Európskom parlamente, kde poslanci za túto stranu pôsobia ako nezaraďení. Jobbik však potvrdil svoj zisk aj v parlamentných voľbách, v ktorých získal takmer 17 percent hlasov (v pomernej časti).

Slovinsko iba čiastočne potvrdilo predpoklady, keď výrazný úspech dosiahla mimoparlamentná strana NS-CPP, ktorá stúpila z 3,4 % v parlamentných voľbách až na 16,33 %. Na druhej strane radikálna slovinská strana SNS nezískala žiadny mandát v Európskom parlamente a oproti výsledku v parlamentných voľbách klesla z 5,4 % na 2,88 %. „V prípade tejto strany treba mať na pamäti, že stranický líder nefiguroval medzi kandidátmi, podobne ako ďalší prominentní lídri.“ (Krašovec a Lajh, 2009, s. 8) Nie je to však dostatočné vysvetlenie, keďže absencia stranického lídra a často aj ďalších stranických špičiek na kandidátke je výraznou črtou volieb do EP na kandidátkach väčšiny politických strán.

V prípade tohto indikátora sa čiastočne potvrdili naše predpoklady. Zatiaľ čo v Maďarsku dosiahla významný úspech radikálna a mimoparlamentná strana Jobbik, v Poľsku mandáty v nezískala žiadna nová, mimoparlamentná alebo radikálna strana. Na Slovensku radikálna SNS síce získala jeden mandát v Európskom parlamente, avšak dosiahla zhruba polovičný výsledok oproti parlamentným voľbám. V Slovinsku mimoparlamentná strana NS-CPP získala viac ako 16 %, ale na druhej strane radikálna SNS klesla z 5,4 % v parlamentných voľbách na 2,88 % vo voľbách do Európskeho parlamentu (tabuľka 15).

Tabuľka 15: Najvýznamnejšie radikálne a mimoparlamentné strany

Štát	Strana	Parlamentné voľby	Voľby do EP	Rozdiel
Maďarsko	Jobbik	2,20%	14,77%	+12,57
Slovensko	SNS	11,73%	5,55%	-5,78
Slovinsko	NS-CPP	3,40%	16,33%	+12,93
Slovinsko	SNS	5,40%	2,88%	-2,52
Poľsko	×	×	×	×

Záver

Cieľom tejto štúdie bola analýza voličského správania v prípade volieb do EP vo vybraných nových členských štátoch EÚ. Výsledky naznačujú, že volebné správanie vo vybraných nových členských štátoch sa čiastočne líši od krajín, ktoré vstúpili do EÚ pred rokom 2004. Ale medzi jednotlivými krajinami existujú značné rozdiely. Iba Maďarsko sa zhoduje vo všetkých štyroch indikátoroch s očakávaným správaním uvedeným v koncepte druhoradých volieb a preto v tejto krajine možno označiť voľby do EP za druhoradé. Ostatné krajiny sa aspoň v jednom indikátore líšili od pôvodných predpokladov, respektíve vo viacerých indikátoroch sú výsledky nejednoznačné.

Podobnosť vo volebnom správaní medzi teóriou druhoradých volieb a analyzovanými členskými štátmi je v účasti, ktorá je výrazne nižšia ako v parlamentných voľbách. Celkovo je ale účasť vo voľbách do EP v skúmaných štátoch nižšia ako priemer. Následnou analyzovanou oblasťou bola účasť vo voľbách do EP, presnejšie hlavné dôvody nízkej účasti. Jedným z hlavných zistení je, že voliči do EP idú len tí, ktorí sú pevne presvedčení o tom, že je to ich občianskou povinnosťou. Je pravdepodobné, že táto skupina voličov sa zúčastňuje prakticky na všetkých typoch volieb, túto skupinu voličov by sme mohli nazvať „tvrdým jadrom“. Na parlamentných voľbách sa zúčastňujú aj tí, ktorí sú o tom presvedčení len čiastočne.

Avšak v skúmaných štátoch existuje viacero významných rozdielov, ktoré ich odlišujú od starých členských štátov. Prvý dôležitý rozdiel je v úspešnosti hlavných vládnych strán. Kým v západnej Európe voliči majú tendenciu potrestať vládne strany vo voľbách do EP, v skúmaných nových členských štátoch takéto správanie nie je charakteristické pre všetky skúmané krajiny. V dvoch zo štyroch prípadoch (Slovensko, Poľsko) sa ukázalo, že najväčšia vládna strana nielenže nestratila podporu, ale dosiahla nárast oproti výsledku v predchádzajúcich voľbách. V prípade Maďarska zaznamenala najväčšia vládna strana MSZP výraznú stratu v porovnaní s parlamentnými voľbami. Aj prípad Slovinska potvrdil výrazný pokles najväčšej vládnej strany. Prípady Maďarska a Slovinska teda potvrdzujú predpoklady teórie druhoradých volieb.

Ďalším skúmaným indikátorom bol pomer vládnych a opozičných strán. Z výsledkov vyplýva, že okrem Poľska vo všetkých prípadoch dosiahli celkovo vládne strany horší výsledok ako v predchádzajúcich parlamentných voľbách. Preto na prvý pohľad sa zdá, že tento indikátor podporuje teóriu druhoradých voľbách. V Maďarsku významne stratili obe strany, ktoré pôvodne tvorili vládnu koalíciu. V prípade Slovenska poklesla výrazne len jedna vládna strana a ostatné dve zlepšili svoj výsledok. Aj v Slovinsku nastala obdobná situácia, keď dve vládne strany stúpili a dve sa oslabili. Preto v prípade tohto indikátora sú výsledky nejednoznačné a nepotvrdzujú ani nevyvracajú jasne teóriu druhoradých volieb.

Posledným analyzovaným indikátorom je úspech/neúspech radikálnych, mimoparlamentných a nových vo voľbách do EP. Tento indikátor znovu v prípade Maďarska priniesol podstatne rozdielne výsledky od ostatných prípadov. Radikálna strana Jobbik vo voľbách do EP získala 14,77 % hlasov, čo je výrazné posilnenie oproti parlamentným voľbám. V Slovinsku mimoparlamentná NS-CPP získala 16,33 %, no na druhej strane radikálna SNS poklesla z 5,40 % na 2,88 %. V prípade Slovenska neúspech SNS do veľkej miery vyvracia predpoklady teórie o druhoradých voľbách, keďže SNS klesla z 11,73 % na 5,55 %, aj keď zoberieme do úvahy slabšiu mobilizáciu voličov v týchto voľbách. V Poľsku úspech nedosiahla žiadna nová ani radikálna strana. Znamená to teda, že v prípade tohto indikátora dva prípady (Slovensko a Poľsko) potvrdzujú naše predpoklady o rozdielnom voličskom správaní v nových členských štátoch. V Slovinsku nie sú výsledky jednoznačné, predpoklady teórie druhoradých volieb potvrdzuje Maďarsko.

Na základe výsledkov je možné vyhlásiť, že voličské správanie v analyzovaných nových členských štátoch sa čiastočne líši od predpokladov teórie druhoradých volieb. Najväčšia podobnosť spočíva v tom, že voliči v starých aj v analyzovaných nových členských štátoch

považujú voľby do EP za menej dôležité, prejavuje sa to v nižšej účasti na voľbách do EP. Je však veľký rozdiel medzi dôsledkami v jednotlivých štátoch, ktoré z nižšej účasti vyplývajú. V starých členských štátoch voliči využívajú voľby do EP, aby do značnej miery prejavili svoje skutočné preferencie a aby vyslali odkaz vládnym stranám. No v skúmaných štátoch takéto motivácie voliči nemajú, respektíve v nižšej miere. Volia tie strany, ktoré volili, alebo budú voliť v parlamentných voľbách, alebo sa nezúčastnia na voľbách do EP. Protestné hlasovanie v skúmaných krajinách nie je charakteristickou črtou volebného správania.

Počas výskumu voličského správania v skúmaných krajinách počas volieb do Európskeho parlamentu sa vynorilo viacero otázok, ktoré treba brať do úvahy v prípade hodnotenia voličského správania vo voľbách do Európskeho parlamentu.

Pri skúmaní teórie druhoradých volieb je nevyhnutné brať do úvahy aj „vnútorné faktory,“ ktoré výrazným spôsobom ovplyvňujú výsledky volieb. V prípade Maďarska výrazne horšie výsledky vládnych strán neboli spôsobené iba tým, že šlo o druhoradé voľby. Maďarsko sa v čase volieb ocitlo v ekonomickej aj spoločenskej kríze, ktorá podľa nášho názoru výrazne ovplyvnila aj výsledky volieb. Tie potom spĺňali znaky druhoradých volieb – pokles vládnych strán, nárast opozičných a radikálnych strán. Vnútorná situácia ovplyvnila výsledky vo všetkých skúmaných prípadoch, ale v prípade Maďarska išlo o významné zmeny. Na mieste je otázka, ako k takýmto významným zmenám vo vnútornej situácii pristupovať. Možno tieto voľby označiť za druhoradé aj keď výsledky významne ovplyvnila špecifická vnútorná situácia? Výsledky a správanie voličov nie je možné „očistiť“ od vnútorných podmienok, aj keď druhoradý charakter nadobudli najmä vďaka týmto podmienkam. Avšak nie je možné sa pozerať na iba na samotné výsledky, dôležitý je aj vnútorný kontext v jednotlivých krajinách.

Pôvodný model druhoradých volieb skúmal voľby do Európskeho parlamentu, ktoré sa konali po parlamentných voľbách, teda dával do vzťahu voľby do EP a predchádzajúce parlamentné voľby. Pri našej štúdii sme však narazili na problém s interpretáciou výsledkov voličského správania, ak sú známe aj výsledky nasledujúcich parlamentných volieb, v našom prípade v Maďarsku a na Slovensku. Napríklad výsledky radikálnych strán v nasledujúcich parlamentných voľbách, Jobbiku a SNS, boli podobné výsledkom vo voľbách do EP. Je potom možné interpretovať výsledky týchto volieb ako druhoradé, ak strany dosiahli podobné výsledky aj v „prvoradých“ parlamentných voľbách? Podľa nášho názoru sa aj v tomto ohľade líšia voľby v nových a starých členských štátoch EÚ, keďže v nových členských štátoch vo viacerých prípadoch slúžili ako spoľahlivý indikátor výsledku v parlamentných voľbách. Preto sa ukazuje dôležitosť skúmania volieb do Európskeho parlamentu nie len s predchádzajúcimi ale aj s nasledujúcimi parlamentnými voľbami. Ale z praktického hľadiska je podobný prístup ťažko aplikovateľný v prípadoch, ak by sa ďalšie parlamentné voľby konali až o niekoľko rokov.

Použité zkratky

EP	Európsky parlament
EÚ	Európska únia

Slovensko:

KDH	Kresťanskodemokratické hnutie
LS-HZDS	Ludová strana – Hnutie za demokratické Slovensko
SaS	Sloboda a solidarita
SDKÚ-DS	Slovenská demokratická a kresťanská únia – Demokratická strana
Smer-SD	Smer – Sociálna demokracia
SMK	Strana maďarskej koalície
SNS	Slovenská národná strana

Maďarsko:

FIDESZ	Fidesz
Jobbik	Jobbik Magyarországért Mozgalom (Jobbik hnutie za lepšie Maďarsko)
MDF	Magyar Demokrata Fórum (Maďarské demokratické fórum)
MSZP	Magyar Szocialista Párt (Maďarská socialistická strana)
SZDSZ	Szabad Demokraták Szövetsége (Aliancia slobodných demokratov)

Poľsko:

LiD	Lewica i Demokraci (Ľavica a demokraci)
PiS	Prawo i Sprawiedliwość (Právo a spravodlivosť)
PO	Platforma Obywatelska (Občianska platforma)
PSL	Polskie Stronnictwo Ludowe (Poľská ľudová strana)
SLD-UP	Sojusz Lewicy Demokratycznej – Unia Pracy (Koalícia Zväz demokratickej ľavice – Únia práce)

Slovinsko:

SDS	Slovenska demokratska stranka (Slovinská demokratická strana)
SD	Socialni demokrati (Sociálny demokrati)
NS-CPP (NSi)	Nova Slovenija – Krščanska ljudska stranka (Nové Slovinsko – Kresťanská ľudová strana)
LDS	Liberalna demokracija Slovenije (Slovinská liberálna demokracia)
Zares	Zares – nova politika (Zares – nová politika)
DeSUS	Demokracična stranka upokojencev Slovenije (Slovinská demokratická strana dôchodcov)
SLS	Slovenska ljudska stranka (Slovinská ľudová strana)
SNS	Slovenska nacionalna stranka (Slovinská národná strana)

Seznam použité literatury

- BAKKER, R., POLK, J. (2009): Re-testing The Second-order model of European Parliamentary Elections. *Paper prepared for the 2009 Annual meeting of the American Political Science Association* [on-line]. [cit. 2010-04-17]. Dostupné na http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1451266.
- Eurobarometer. Post Electoral Survey (2009) *Report* [online]. [cit. 2010-11-10]. Dostupné na http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_320_en.pdf.
- Európsky parlament. (2009): *Maďarsko. Výsledky volieb do Európskeho parlamentu v roku 2009* [on-line]. [cit. 2010-04-17]. Dostupné na http://www.europarl.europa.eu/parliament/archive/elections2009/sk/hungary_sk_txt.html.
- Európsky parlament. (2009): *Poľsko. Výsledky volieb do Európskeho parlamentu v roku 2009* [on-line]. [cit. 2010-04-17]. Dostupné na http://www.europarl.europa.eu/parliament/archive/elections2009/sk/poland_sk_txt.html.
- Európsky parlament. (2009): *Slovinsko. Výsledky volieb do Európskeho parlamentu v roku 2009* [on-line]. [cit. 2010-04-17]. Dostupné na http://www.europarl.europa.eu/parliament/archive/elections2009/sk/slovenia_sk.html#ancre3.

- FERRARA, F., WEISHAUPT, T. J. (2004): Get Your Act Together. Party Performance in European Parliament Elections. In *European Union Politics*. Vol. 5, No. 3, 2004, s. 283–306.
- HIX, S., MARSH, M. (2007): Punishment or Protest? Understanding European Parliament Elections. In *The Journal of Politics*, Vol. 69, No. 2, May 2007, s. 495–510.
- KOEPKE, J. R., RINGE, N. (2006): The Second-Order Election Model in an Enlarged Europe. In *European Union Politics*. Vol. 7, Issue 3, 2006.
- KRAŠOVEC, A., LAJH, D. (2009): European Parliament Election Briefing No. 38. The European parliament elections in Slovenia, 7th June 2009. In *EPERN – European Parties Elections and Referendums Network* [on-line]. [cit. 2010-04-17]. Dostupné na <http://www.sussex.ac.uk/sei/documents/epernep2009slovenia.pdf>.
- MARSH, M. (1998): *Testing the Second-Order Election Model after Four European Elections*. B. J. Pol. S 28, 1998, s. 591–607.
- MESEŽNIKOV, G., GYARFÁŠOVÁ, O., KOLLÁR, M. (ed.) (2009): *Slovensko Volí. Európske a prezidentské voľby 2009*. Inštitút pre verejné otázky. Bratislava, 2009.
- MINKENBERG, M. (2002): The Radical Right in Postsocialist Central and Eastern Europe: Comparative Observations and Interpretations. In *East European Politics and Societies*. Vol. 16, No. 2, 2002, s. 335–362.
- National electoral commission. (2007): *Election to the Sejm The Republic of Poland. Voting results* [on-line]. [cit. 2010-04-17]. Dostupné na <http://www.wybory2007.pkw.gov.pl/SJM/EN/WYN/W/index.htm>.
- REIF, K., SCHMITT, H. (1980): Nine second-order national elections – a conceptual framework for the analyzes of european election results. In *European Journal of Political Research*. 8, 1980, s. 3–44.
- REIF, K. (1997): European elections as member state second-order elections revisited. In *European Journal of Political research*. Vol. 31, Issues 1–2, 1997, s. 115–124.
- Republic of Slovenia Elections for Deputies to the National Assembly [on-line]. 2008. [cit. 2010-04-17]. Dostupné na http://volitve.gov.si/dz2008/en/rezultati/rezultati_slo.html.
- Štatistický úrad Slovenskej republiky.(2009): *Voľby do Európskeho parlamentu 6. júna 2009. Počet a podiel platných hlasov odovzdaných pre politické strany* [on-line]. [cit. 2010-04-17]. Dostupné na http://www.volbysr.sk/volbyep2009/sr/tab3_sk.html.
- Štatistický úrad Slovenskej republiky.(2009): *Voľby do Európskeho parlamentu 6. júna 2009. Pridelenie mandátov politickým stranám* [on-line]. [cit. 2010-04-17]. Dostupné na http://www.volbysr.sk/volbyep2009/sr/tab4_sk.html.
- Štatistický úrad Slovenskej republiky.(2006): *Voľby NR SR 2006. Počet a podiel platných hlasov odovzdaných pre politické strany* [on-line]. [cit. 2010-04-17]. Dostupné na http://portal.statistics.sk/nrsr_2006/slov/obvod/results/tab3.jsp.
- Štatistický úrad Slovenskej republiky.(2006): *Voľby NR SR 2006. Pridelenie mandátov politickým stranám* [on-line]. [cit. 2010-04-17]. Dostupné na http://portal.statistics.sk/nrsr_2006/slov/obvod/results/tab4.jsp.
- Výsledky parlamentných volieb v Maďarsku v roku 2006 (pomerná časť) [on-line]. 2006. [cit. 2010-04-17]. Dostupné na http://www.valasztas.hu/parval2006/en/08/8_0.html.